

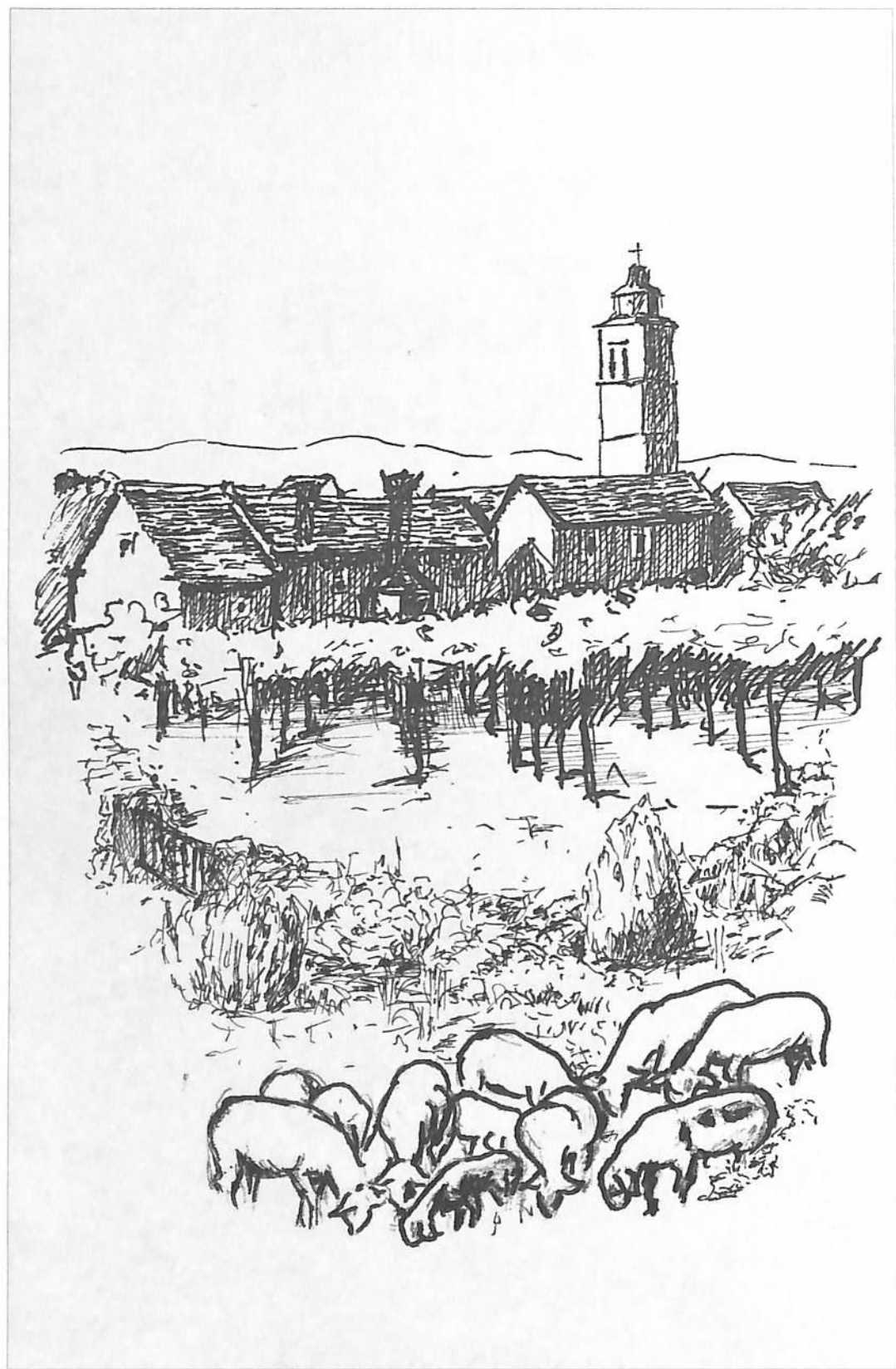
Anton Mahnič

Kako je
oče Kobencelj
na Dunaj
kraški sir nosil

Ilustriral
Evgen Guštin

ZALOŽNIŠTVO JUTRO

Ali še niste nič slišali o očetu Kobenclju?* – Tam v Ovčjem gradu na dolnjem Krasu, konec vasi, kjer pelje mimo kamenit klanec na ovčjegrajske pašnike; – s tega klanca se kmalu pride na cesarsko cesto, belo in široko, kdor zna dobro hoditi, vidi že v enej uri morje, v dveh pa pride lahko v Trst; – tam tedaj konec ovčjegrajske vasi stala je nekdanja, a ne vem, ali še stoji zdaj hiša Ovčarjeva. Pri tleh je imela veliko sirarnico, kjer je stari Ovčar siril za celo vas. Pred sirarnico se je videlo vzlasti na spomlad, ko se je bližal šmarni čas, v dolgej vrsti razpostavljenih sirnih tvoril: stari Ovčar jih je snažil in popravljajal za novo sirjenje. Med vsemi tvorili pa se je po velikosti posebno ono odlikovalo, ki je slovelo kot »cesarsko tvorilo«. Bilo je to navlašč narejeno za Kobencljeve in za veliki »cesarski sir«.

Oče Kobencelj je bil namreč tisti čas najveljavnejši mož v vsem Ovčjem gradu. Njegova hiša tam sredi vasi bila je edina že takrat s korci krita, druge so bile vse slamnate; tudi

*Grofovsko rodbina Kobenclov, ktere je začetnik in oče bil priprosti kmet Kraševce, dospela je že v 16. stoletji do velike slave v Avstriji. Udje te rodbine so opravljali najvišje državne službe in bili poslanci pri prvih dvorih evropskih. Njihovo ime, ki je vzrastlo iz našega kmeta, je še znano med kraškim ljudstvom, a to kar se še med njim dandanes pripoveduje, je le deloma več zgodovinsko, in taka je tudi naša pripoved.

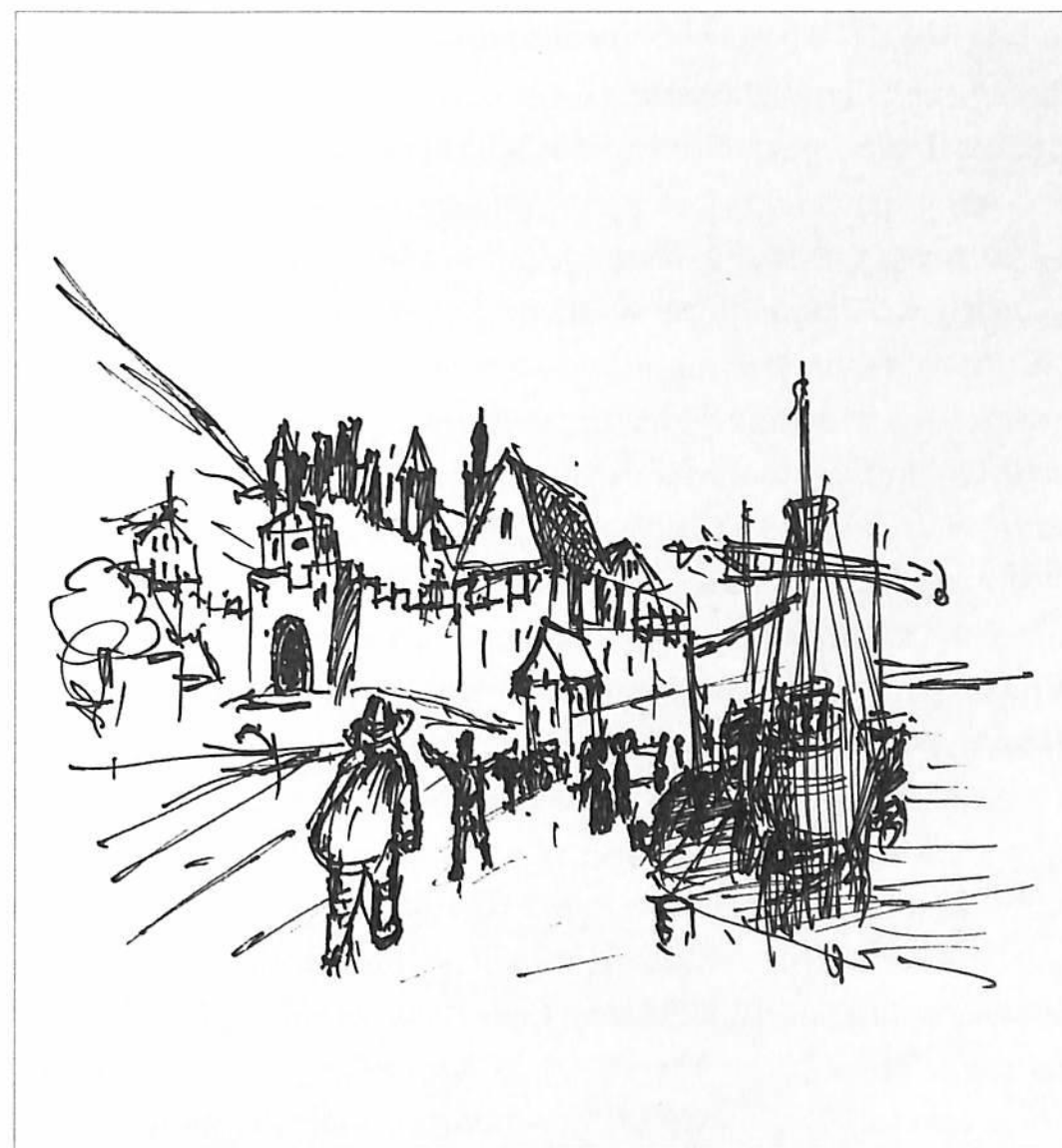

Kobenclev dimnik je molel skozi streho gor proti nebu nad vsem Ovčjim gradom, kakor Štefanski zvonik nad Dunajem; pred dvema letoma si ga je bil še le dal Kobencelj sezidati. Prišli so bili namreč po velikej cesti doli z Laškega zidarji in hoteli skozi Trst v Ljubljano in še dalje iskat si dela, a Kobencelj jih je bil ustavil in jim dal v Ovčjem gradu zaslužka, predno so dalje šli. Zgoraj pod streho imela je Kobenclejeva hiša mogočno kaščo, se vé da polno rži in pšenice; zdolaj pri tleh pa je bil hram (klet), in dve vrsti sodov z železnimi obroči je bilo tukaj; ta hram je bil popolnoma pod zemljo, zatorej je bilo po letu noter tako hladno, da je oče Kobencelj vsakikrat kožuh oblekel, ko je šel vá-nj: pravili so, da takega hrama ni daleč na okrog noter do Goč. Tudi v hlevih so imeli pri Kobenclejevih mogočne vole in debele krave in veliko čredo ovác. Oče Kobencelj sam pa je bil na daleč okrog spoštovan. Več let je že županil Ovčjegradčanom, in enkrat celó, ko je prišel minister z Dunaja, poklicali so tudi Kobenclja v Trst, da bi poročal, kako je kaj na Krasu. Kmalu potem so se davki zmanjšali, tako dobro jim je neki bil Kobencelj v Trstu zagodel; saj je bil pa tudi v resnici razumen mož in se je znal celó podpisati.

Tisti čas pride z Dunaja na Štajersko cesarjev brat. In ker so veliki gospodje med seboj vedno veliki prijatelji, obišče on tudi grofe po Štajerskem in pride tudi na grad, kjer je Lipe desetino pisal. Ta mu je moral po volji grofovej grajščino in vse drugo razkazovati. Cesarjev brat je našel vse lepo urejeno, in Lipe mu je zeló dopadal. »Slišite,« reče nazadnje, »moj brat cesar na Dunaji potrebuje prav zdaj dobrega pisarja za svojo veliko kanclijo; ali bi morda hoteli Vi z menoj iti na Dunaj?« Lipe se ni dolgo pomišljal, vedel je, da je dobro blizu cesarja biti. »Naj bo,« reče, »jaz grem z Vami.« In šel je Lipe Kobencelj na Dunaj, in tam so ga poslali na ravnost v cesarsko kanclijo.

Več mesecev je preteklo in oče Kobencelj še ni ničesar o Lipetu zvedel. Enkrat pa pride Jože Polonin v Trst, on je namreč zmirom pohajal ter vse poznal in vsi njega. Pride tedaj v Trst in ker ni imel drugega opravila, sede na kamen poleg morja in gleda, kako skladajo iz ladij blago na vozove. Kar pride ondi mimo neki gospod, eden tistih, kateri so lani na zadnjo polnenico pri Kobenclevih pili, in ko spozna Jožeta, – imel je namreč Jože posebno rudéč nos – pové mu vse, kje je Lipe Kobenclev, da je na Dunaji pri samem cesarji, v njegovej kancliji in da še bo iz Lipeta kaj posebnega. Ni se dolgo mudil

Jože Polonin. Posadi klobuk na glavo malo na stran, in hajdi na ravnost proti Ovčjemu gradu. »Kam za vraga greš danes tako hitro?« vpraša ga Martinek od Bajte, ki je po navadi dober teran točil, ko ga vidi tako naglo po cesti lomastiti, »ali se nič ne ustaviš?« »Danes nič,« odgovori Jože in gre dalje.

Drugo jutro na vse rano je korakal oče Kobencelj s cesarskim sirom v bisagi gori po klanci. Konec vasi je odprl ravno tedaj Jerančev Polde vrata na seniku, kjer je spaval, da bi pogledal, ali bo kmalu dan, kar zagleda Kobenclja.

»Kam pa ste se napravili tako zgodaj, oče župan?«

»Tja gori na Dunaj,« pravi Kobencelj in gre.

Okoli poldne sopiha oče Kobencelj iz Ipave gori proti Razdrtemu. Vroče je, poti se, da je ves moker. »O pasja dlaka,« godrnja, »kdo bi bil rekel, da je ta sir tako težek!« Na večer pride v Ljubljano in zvé, zakaj ni prav za prav Lipe hotel iti za »gospoda«.

Srečno preide vse Slovensko in pride na Gorenje Štajersko med Nemce. Na besedo »Wien« pokažejo mu povsod dunajsko cesto. Onkraj Semmeringa sreča Slovaka, ki je ob cesti sedé lonce vezal. Zdelo se mu je, kakor da bi ga bil že videl na Krasu, pa ni vedel prav, kje. A kar na enkrat ga ta ogovori: »No, kaj Vas pa sem prinese, oče Kobencelj?«

»Bog in dobra sreča! Kdor nosi cesarski sir, ima pravico po vsem cesarstvu,« pravi Kobencelj in gre, Slovak pa gleda.

Slednjič pride na Dunaj. Hitro se vé da zagleda Štefanski zvonik. Kobencelj upre kar oči vá-nj in ne oziraje se ne na desno

ne na levo, méri jo na ravnost proti sv. Štefanu. Do tukaj ni Kobencelj niti ene hiše ne videl niti enega človeka ne zapazil. Drugače pa Dunajčanje. Sicer je Dunaj že marsikaj videl, a take prikazni, kakor je bil oče Kobencelj, še ni bilo tam, odkar mesto stoji; in misli si tiste mogočne škornje – naredil mu jih je bil čevljar Grotov iz Koprive navlašč za na Dunaj, – vzadi iznad črevljev, kjer so bile hlače izpodvezane, ste pa gledali beli nogavici, kakor dve debeli očesi; potém modra kamižola s svetlimi posrebrnjenimi gumbami, in na zadnje oče Kobencelj sam, župan ovčjegrajski, s kraško bisago in cesarskim sirom. In potem da bi ga ne bili gledali!

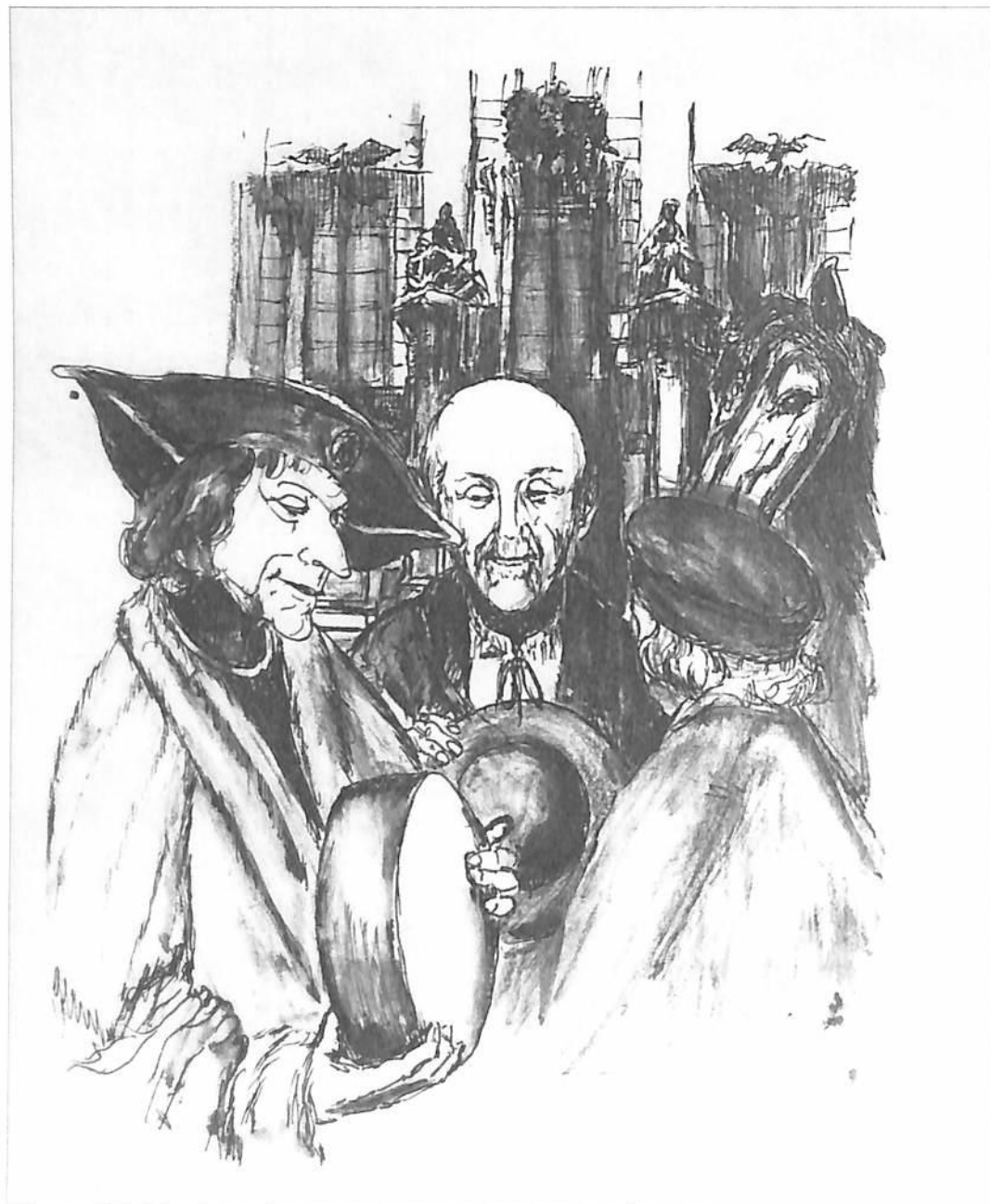
Ko pride Kobencelj na trg sv. Štefana, postoji; že tako, misli si, Ne morem se več izgubiti. Kar se postavi pod zvonik in gleda k višku; visok se mu zdi; tu so bili pa že drugi zidarji, kakor tisti, ki so predlanskim naš dimnik sezidali. In pa tista okna na crkvi, ta so pa že višja, kakor celi hruševski turn. Kar zazvoni. Bom! Bom! – kakor da bi streljali s topovi. – To pa poje drugače, kakor v Ovčjem gradu. Imeli so namreč tudi v Ovčjem gradu crkev in pa dva zvonova, ktera je bil lani Tone Valetov oba skupaj na enem vozu s svojim kljusetom doli iz Vidma pripeljal.

Zdaj čuti Kobencelj, da je lačen. Res da je bil kmalu pri Cesarjevih, ali taka gospoda kosi navadno kasno, in Bog vé, koliko časa bi bilo treba čakati; in potem pa ne more pri takej gospodi kmet nič prav jesti, ker ne vé kam postaviti ne rok ne nog; in večkrat prinesó tudi takih jedij na mizo, da se ne vé, ali bi jih človek rezal ali lomil in od ktereга konca bi se jih lotil, in tako se gospoda smeje. Kaj takega se je Kobenclju že zgodilo, ko je bil v Trstu pri nekem gospodu povabljen na kosilo. Prinesó na mizo morske polže. Oče Kobencelj si vzame in začne

»Dobro,« pravi cesar.

»No, saj je bil pa tudi vedno ubogljiv,« pravi Kobencelj.

»Ali veste, oče Kobencelj, da sem truden,« pravi cesar, in se vsede za mizo poleg Kobenclja, »in tudi skoro lačen,« nadaljuje, »dobro bi bilo kaj južinati. Ravno prav, kakor vidim,

prinesli ste tudi ta pot kraškega sira, prav dober je, takoj ga hočemo načeti.«

Cesar pomigne strežniku, da prinese kruha. Kobencelj pa hitro odveže bisago in privleče cesarski sir iz nje. Potem seže v škorenj po krvač, prekriža sir in ga kar čez pol prereže. Cesar odčesne z nožem velik kos in ga prav slastno pojé. »Dober je,« pravi on.

In Kobencelj pristavi ponosno: »Saj veste, Visokost, da ovčjegrajski župan ne nosi slabe robe na Dunaj.«

Prinesó tudi vina v črnih steklenicah in kozarce vse pozlačene. To pa Kobenclju ni kaj dopadlo, ker se je takrat na Krasu le iz majolke pilo in se je lahko brez skrbi potegnolo; a iz kozarca piti ni prav dobro, ker se vsak požirek pozna; posebno gospoda, ki ima bistre oči, preračuni vse, ako ubogi kmet enkrat preveč potegne.

Tako sta tedaj sedela pri južini.

Kar na enkrat prijašejo na dvorišče štirje konjiki. Sivkaste konje so imeli in čudno čudno so bili oblečeni; takih še Kobencelj nikdar ni videl, tudi v Trstu ne. Bili so pa tudi grdi ljudje, kakor nekaki pesoglavci. Takošni neki morajo biti Turki, misli si Kobencelj. Posebno pa eden, ki je bil videti višji med njimi, zdelo se je Kobenclju, mora biti iz rodovine onega Turka, kteremu je bil njegov stric, ko so šli zadnjikrat v Bosno nad Turka, glavo odsekal; dobro ga je bil ranjki stric večkrat popisal, in prav tak res je bil ta Turek. Kobencelj se ni dosti zmotil. Kmalu stopi oni višji pred cesarja in mu izroči skrinjico in tudi pismo poslano od samega turškega cesarja. Cesar odpre pismo in bere, da mu Turek kot prijatelju pošilja v skrinjici posebno dragocenost; tudi ga prosi, naj skrinjico sam odpre. To se zdi cesarju malo sumljivo. Umišlja in umišlja, ali bi hotel

odpreti ali ne. To bi bilo vendar preveč, misli si, da bi me sam turski cesar za norca imel! Že je začel odpirati, kar povzdigne glas previdni oče Kobencelj, župan ovčjegrajski:

»Visokost, kaj treba Vam odpirati? Imate dosti strežnikov, naj pa eden od jih odpre. Že itak Vam ne more nikdo vzeti tega, kar je noter, saj ste cesar!«

»Pametno govorite, oče Kobencelj,« odgovori cesar in pokliče služabnika, naj odpre skrinjico. A glej, komaj ko jo odpre, sproži se v skrinjici, in pri tej priči ubije strežnika in raznese celo skrinjico na sto in sto kosov.

»Sapa turska!« pravi oče Kobencelj. »Vrag turski! Čakaj, drugo leto imaš vojsko,« togoti se cesar. Štirje Turki pa zbeže pri tej priči kakor blisk, zastonj bi bilo za njimi udariti jo.

»Zdaj pa, oče Kobencelj,« pravi cesar zvečer pri večerji, »zdaj pa kar si koli izvolite, Vam prav rad dam, tudi ako hočete Vi in vsi Vaši priti iz Ovčjega grada k meni sém na Dunaj; prostora imamo dosti v hiši.«

Kobencelj pa se odreže: »Visokost, imam že vsega zadosti do smrti. Jaz ostanem še nekaj dni tukaj pri Vas, potem pa pojdem domú, ker imamo še letos orati za repo in ajdo; potem pride kmalu bendima, in veste, Visokost, da kdor ima dosti trt, ima v bendimo tudi dosti opraviti. Sicer pa ostane tukaj pri vas moj sin Lipe, Lipe Kobencelj iz Ovčjega grada.«

Te zadnje besede si je cesar posebno dobro zapomnil. To se je kmalu poznalo. Lipeta so naprej in naprej spravljali, dokler niso iz Kraševca Kobenclja naredili – grofa Kobenclja, čegar ime še v dunajskem »Cobenzlu« živi!

O piscu knjige

Pisec te pripovedi Anton Mahnič se je rodil Antonu in Jožefi (Jerič) 14. septembra 1850 v vasi Kobdilj (župnija Štanjel na Krasu). Državno gimnazijo in bogoslovje je obiskoval v Gorici, kjer je leta 1874 sprejel mašniško posvečenje. Služboval je v Gorici kot vzgojitelj in ravnatelj deškega semenišča. Na Dunaju je 1881. leta opravil še doktorat iz bogoslovja in nato služboval kot profesor na Goriškem bogoslovju, kjer je ostal do imenovanja za škofa na otoku Krku.

Že ob izidu prve knjige Dvanajst večerov 1887 je doživel med Slovenci marsikatero kritiko, ki ni prenehala niti po drugi svetovni vojni. S spretno iztrganimi citati iz njegovih tekstov, so mu razni kritiki in njih prepisovalci, po krivici umazali obraz, ker se ni strinjal z nekaterimi jokavimi literarnimi deli naših umetnikov. Še danes to blatenje ni prenehalo.

Zato bi danes lahko poizkusili ovrednotiti Mahničevo delo še z vidika naroda, ki je končno dobil svojo samostojno državo, in te milosti, ki nam jo je naklonil čas, ne smemo lahkomišelnostno zapraviti. Ne glede na to, iz kakšnih korenin je izvirala Mahničev boj proti svetobolju, bi danes morali raziskati, kako je jokavost v leposlovju vplivala na narodovo samopodobo. Kako je možno, da je narod, ki je lahko že leta 1593 (bitka pri Sisku) rešil Evropo pred Turki, postal v očeh gospodarjev tako nevojaški in jokav. Zanimivo bi bilo raziskati, ali je v jokavih literarnih delih res izražena slovenska duša. Mogoče pa je taka dela vzpodbujala oblast, da bi na tak način pokorila ponosen in samosvoj slovenski narod. Mahnič se je bojeval za ponosno držo Človeka, v tem je njegova veličina. V svobodni državi so možnosti, da tudi s tega vidika ovrednotimo Mahničevo kritiko svetobolja.

Z imenovanjem za škofa leta 1896 se je zaključilo več kot dvajsetletno obdobje njegovega delovanja med Slovenci. Na otoku Krku je Mahnič svoje impulzivno znanstveno delovanje razvijal dalje med Hrvati. Na Krku je leta 1901 pravno in zgodovinsko utemeljil rabo stare cerkvene slovanščine pri bogoslužju in si tako prislužil nestrinjanje posvetnih in nekaterih cerkvenih krogov. Toda Mahnič je že pred tem izjavil: »Za idejo sem pripravljen to uro popustiti vse in jutri v gladu umreti, ako ji morem s tem bolje služiti«. Prijatelj ali sovražnik, ki meri po teh besedah njegovo življenje bodisi med Slovenci, bodisi pri Hrvatih, bo moral priznati, da je te besede udejanjal neskončno resno.

Kot škof je pokazal, kako mora mož stati za svojimi načeli. Mahniču se lahko poklonimo zlasti za ohranitev stare cerkvene slovanščine kot bogoslužnega jezika. S tem dejanjem smo tudi Slovani ostali v krogu narodov, ki so v Rimskokatoliški cerkvi imeli bogoslužje v svojem prajeziku. Ta prajezik nekateri imenujejo tudi stara slovenščina. V oblikoslovju ima ta jezik ednino, dvojino in množino ter sedem sklonov. Že zaradi obrambe glagolice in razrešitve vprašanja bogoslužja v stari cerkveni slovanščini bi Mahnič zaslužil, da bi se ga spominjal narod, iz katerega je izšel, in tudi narod, za katerega je mučeniško izgorel.

Zaradi "glagoljaštva" in zavzemanja za pouk verouka v materinem jeziku si je kmalu prislužil še sovražstvo že takrat podivjanega italijanskega nacionalizma, ki ga je kasneje pognal v prezgodnjo smrt. Na veroučnem področju bi ga lahko postavili ob bok goriškemu nadškofu Frančišku Borgia Sedeju in njegovim napotkom za slovenski verouk med obema svetovnima vojnama na slovenskem ozemlju v od Italijanov zasedeni Primorski. Obema je podivjani italijanski nacionalizem skrajšal nit življenja; umrla sta zaradi preganjanja "za vero in jezik staršev".

Med prvo svetovno vojno so mu avstrijske oblasti grozile s pregonom zaradi bičanja neznosnih socialnih razmer v škofiji, ki so jo nato izvedle italijanske okupacijske oblasti s tem, da so bolnemu Mahniču preprečile odhod na zdravljenje, ga ugrabile ter nasilno odpeljale iz Krka v pregnanstvo.

Njegovo življenje je prevevala ljubezen do razodete in naravne resnice, s katero je Cerkev in svojemu narodu branil najlepše svetinje. "Vnet", kakor je sam izpovedal, "najčistejšega ognja katoliške in domovinske ljubezni" in misli "bolj, ko smo prešinjani od katoliškega duha, bolj národni smo" je počasi izgoreval. Za resnico in pravico se je izpostavljal srditim napadom in preganjanju. Občutil je trpljenje pregnanca in obsojenca na siromaštvo celo v poslednjih letih življenja.

Velika katoliška ideja je v njem prevladovala ter iz njega napravila prelep primer heroizma za vse čase. Umrl je 14. decembra 1920 v Zagrebu zaradi posledic pregnanstva (1919-1920) v Italiji, a njegov duh živi dalje.

Dr. Antonu Mahniču, velikemu učitelju resnice, so 17. septembra 2000 ob 80-letnici smrti in 150-letnici rojstva na njegovi krstni in župnijski cerkvi Sv. Danijela v Štanjelu postavili doprsni kip. Več luči, faksimile knjige iz leta 1912 ter Dvanajst večerov, faksimile iz leta 1887, pa sta prva ponatisa edinih dveh Mahničevih knjig, ki sta bili natisnjeni v slovenskem jeziku. Tako smo Slovenci dobili osemdeset let po njegovi smrti njegove zbrane spise prav take, kot so bili natisnjeni. Za mladi rod pa je založba Jutro v počastitev Mahničevega spomina izdala še to knjigo. Zgodba je bila prvič objavljena v reviji Kres leta 1882 in je sedaj doživela svojo prvo samostojno knjižno izdajo. Ilustriral jo je ustvarjalec Mahničeve portretne buste v Štanjelu - kipar in slikar Eugen Guštin, ki je tudi Kraševac po rodu, doma iz Velikega Repna.